

ZMIANY W ZAKRESIE REALIZACJI ZADAŃ ROZWOJOWYCH WCZESNEJ DOROSŁOŚCI W TRZECH POKOLENIACH DOROSŁYCH POLAKÓW (W ZAKRESIE DANYCH BIOGRAFICZNYCH I OCZEKIWANEGO DOŚWIADCZENIA)

MARZANNA FARNICKA

ABSTRACT. Farnicka Marzanna, *Zmiany w zakresie realizacji zadań rozwojowych wczesnej dorosłości w trzech pokoleniach dorosłych Polaków (w zakresie danych biograficznych i oczekiwanego doświadczenia)*. [Changes in the realization of developmental tasks of early adulthood in three generations of adult Poles (in terms of biographical data and expected experience)]. *Zalety i wady życia w rodzinie i poza rodziną. Roczniki Socjologii Rodziny, XX, Poznań 2010. Adam Mickiewicz University Press, pp. 109-129. ISBN 978-83-232-2257-6. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.*

Marzanna Farnicka, Wydział Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Zielonogórski, (Faculty of Education, Sociology and Health Science, The University of Zielona Góra), ul. Energetyków 1, 65-762 Zielona Góra, Poland.

Badacze życia współczesnego (Krzysztofek, Szczepański¹, Giddens², Bauman³) wskazują na zmiany w dzisiejszej kulturze, których celem jest globalizacja i transformacja życia codziennego poprzez tworzenie więzi o światowym zasięgu. A. Giddens podkreśla, że nowoczesne instytucje różnią się od wszelkich wcześniejszych form porządku społecznego, ze względu na swoją dynamikę, stopień w jakim podważają tradycyjne zwyczaje i obyczaje oraz ich globalny zasięg. Tak rozumiana nowoczesność radykalnie przekształca charakter życia codziennego i zmienia najbardziej intymne doświadczenia człowieka, w tym tworzenie wizji przyszłości i norm zachowania. W prezentowanym studium poszukiwano nie tylko obszarów zmian, ale i zakresu podobieństw występujących między pokoleniami w rodzinie.

---

¹ K. Krzysztofek, M. Szczepański, *Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2002.

² A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

³ Z. Bauman, *Etyka ponowoczesna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

W artykule odwołano się do paradygmatu badań psychologiczno-rozwojowych wyprowadzonego przez M. Tyszkową⁴. W konsekwencji przyjęto założenie o rodzinie jako prymarnym kontekście i środowisku rozwoju oraz o procesie aktywności własnej jako czynniku podstawowym w procesie zmian psychicznych, dokonujących się poprzez strukturację i restrukturalizację doświadczenia jednostki.

Wyróżnione do analizy obszary możliwych różnic międzypokoleniowych obejmowały: stan cywilny, poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania, aktywność zawodową, liczbę dzieci i wiek, urodzenie się pierwszego dziecka oraz oczekiwany wiek młodego dorosłego w rodzinie, w momencie realizowania podstawowych zadań wczesnej dorosłości, takich jak: rozpoczęcie pracy, urodzenie dziecka. W świetle przyjętej koncepcji pracy zmienne te zostały uznane jako potencjalne sfery transmisji oraz wskaźniki ważne dla rozpoznania całokształtu doświadczenia osób badanych.

Rozpoznanie w danej kulturze wskazanych obszarów różnic nie tylko ukazuje występowanie odrębności międzypokoleniowej, ale także określa dalszy kierunek jej przeobrażeń. Dostarcza podstaw do poszukiwań i rozpoznania wskaźników zmian w kulturze lub wskaźników jej stabilizacji. Poniżej zostaną zaprezentowane teoretyczne podstawy eksplorowanych dalej obszarów.

NORMATYWNOŚĆ JAKO PRZEJAW WZORU ZACHOWAŃ I WARTOŚCI OBOWIĄZUJĄCEJ KULTURY

Analizę treści wzorów i schematów zachowań oraz systemów wartości wpisanych niejako w kulturę proponuję rozpocząć od przyjęcia założenia, że każda kultura ma charakterystyczny wzór konfiguracji wyuczonych zachowań jej uczestników i rezultatów tych zachowań, którymi są: postawy, wiedza, wartości, idee, cele jednostkowe, a także wytwory materialne, dzięki którym jest rozpoznawalna⁵.

W tym miejscu nasuwa się refleksja, że procesy kulturowe często pozostają w mniej lub bardziej dynamicznej interakcji z procesami osobotwórczymi. Toteż treści kultury i osobowości są w widocznym związku. „[...] Stwierdzamy, że czynniki kulturowe to jedne z wielu determinantów rozwoju osobowego jednostki. Ale w większości wypadków osobowości przeciętnych normalnych jednostek mogą być wyjaśniane w kulturowy sposób”⁶.

⁴ M. Tyszkowa, M. Przetacznik-Gierowska, *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, [w:] M. Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 1, s. 102-150, PWN, Warszawa 1996.

⁵ R. Linton, *Kulturowe podstawy osobowości*, PWN, Warszawa 2002.

⁶ Ibidem.

RODZINA JAKO KONTEKST I ŚRODOWISKO ROZWOJU

Jednym z założeń przyjętych w tym opracowaniu jest teza zakładająca, że rodzina tworzy prymarny, tzn. podstawowy kontekst rozwojowy.

Dziecko obserwuje w nim zachowanie osób, z którymi wiąże je pozytywne więzi emocjonalne i naśladuje je. W ten sposób wzbogaca swą aktywność o nowe wzory zachowań i znajduje nowe obszary eksploracji. Zdaniem M. Tyszkowej⁷ jednostka wychodzi z tego kontekstu (prymarnego) wraz z zakończeniem wczesnego dzieciństwa. Wtedy to dziecko wchodzi w szerszy, sekundarny kontekst rozwojowy. Dalszy rozwój jednostki odbywa się już w znacznej mierze także dzięki uczeniu się w kontaktach z ludźmi, z którymi nie łączą jej już tak bliskie pozytywne stosunki emocjonalne. Rozróżnienie to jest warte zaakcentowania, ponieważ, poszukując związków pomiędzy jednostkami w ciągu życia, relacje w rodzinie można nazwać „prymarnymi”.

Przyglądając się rodzinie, można zauważyć, że nie tworzy ona tylko prymarnego kontekstu rozwoju. Ponieważ jest ona zjawiskiem istniejącym realnie, poza strukturami umysłowymi jednostki, można określić jej strukturę, cechy, model – rodzina ma dwoistą funkcję. Występuje jednocześnie w roli podstawowego środowiska, jak i prymarnego kontekstu rozwoju.

W tym miejscu powraca pytanie: Które środowisko rozwoju ma decydujący wpływ na wzór realizowania zadań rozwojowych w okresie wczesnej dorosłości? Uzyskanie na nie odpowiedzi jest ważne z punktu widzenia podjętego problemu badawczego.

WPLYW KULTURY I DOŚWIADCZEŃ INDYWIDUALNYCH NA TWORZENIE SIĘ PERSPEKTYW TEMPORALNYCH

Uznając ukierunkowanie ku przyszłości za istotną cechę ludzkiego myślenia i działania, szczególnie ważną z perspektywy rozwoju człowieka⁸, zwrócono uwagę na percypowanie przyszłości i przeszłości. Zgodnie z ujmowaniem tego pojęcia za K. Obuchowskim⁹ i P. Levinsonem¹⁰ ma ono znaczenie ze względów adaptacyjnych i może ulegać zmianie w sytuacjach ekstremalnych¹¹. Dzieje się tak, ponieważ człowiek nie tylko reaguje na

⁷ M. Tyszkowa, *Rozwój psychiczny jednostki jako proces strukturacji i restrukturacji doświadczenia*, [w:] M. Tyszkowa (red.), *Rozwój człowieka w ciągu życia*, PWN, Warszawa 1988, s. 44-79.

⁸ M. Tyszkowa (red.), *Rozwój człowieka w ciągu życia*, PWN, Warszawa 1988.

⁹ K. Obuchowski, *Człowiek intencjonalny*, PWN, Warszawa 1993.

¹⁰ P. Levinson, *The Seasons of a Man's life*. Knopf, New York 1978.

¹¹ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb*, Zysk i s-ka, Poznań 2000.

rzeczywistość, ale aktywnie ją tworzy, poprzez własne wcześniejsze doświadczenia przewiduje skutki własnych zachowań oraz wyobraża sobie reakcje innych ludzi – ma to wpływ na jego późniejsze postępowanie oraz przeżywany stan emocjonalny¹².

Szczególną formą orientacji temporalnej jest orientacja przyszłościowa, w której, tak jak i w innych wymiarach czasu (przeszłości i przyszłości), jednostka lokalizuje przedmioty i wydarzenia w postaci „temporalnych znaków”¹³. W dalszych rozważaniach konstrukt ten – perspektywę przyszłościową – traktuję, zgodnie z propozycją J. Trempały jako „[...] złożone, poznawczo-motywacyjne konceptualizacje jednostki na temat własnej osoby w przeszłości i/lub na temat kontekstu swego przyszłego życia”¹⁴.

PYTANIA BADAWCZE

Analiza literatury przedmiotu pozwoliła sformułować następujące problemy badawcze:

- Jak zmieniło się doświadczenie biograficzne związane z realizacją zadań rozwojowych wczesnej dorosłości w trzech pokoleniach?
- Jakie są wyobrażenia o przyszłości badanych pokoleń w zakresie realizowania zadań rozwojowych okresu wczesnej dorosłości?

PROCEDURA BADANIA

Dane do analizy zostały zebrane w czasie dwuetapowych badań. Procedura badawcza zaplanowana została w sposób gwarantujący jak najmniej interwencję z zewnątrz w system rodzinny. Ze strony członków badanych rodzin konieczna jednak była otwartość i gotowość na nowe doświadczenia związane ze współpracą w trakcie badania.

W pierwszym etapie uczestniczyli reprezentanci pokolenia młodych dorosłych. Poinformowano ich o celu i przebiegu badań oraz zagwarantowano anonimowość. Warunkiem uczestnictwa w badaniu było wyrażenie zgody na badanie, określony wiek osoby (pomiędzy 22. a 35. rokiem życia), przynależność do populacji studentów studiów zaocznych kierunku nauczyciel-

¹² L.A. Pervin, *Psychologia osobowości*, GWP Gdańsk 2002; M. Tyszkowa, *Rozwój psychiczny jednostki jako proces strukturalizacji i restrukturalizacji doświadczenia*, [w:] M. Tyszkowa (red.), *Rozwój człowieka w ciągu życia*, PWN, Warszawa 1988, s. 44-79.

¹³ H. Liberska, *Perspektywy temporalne młodzieży. Wybrane uwarunkowania*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2004.

¹⁴ J. Trempała, *Modele rozwoju psychicznego – czas i zmiana*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2000, s. 184-185.

skiego oraz możliwość osobistego kontaktu z przedstawicielami pokolenia własnych rodziców i dziadków. W etapie drugim przeprowadzane było badanie młodego dorosłego, a następnie jego rodziców i dziadków.

OPIS GRUPY BADANEJ

W pierwszym etapie badań wzięło udział 411 osób z 109 rodzin. Pokolenie młodych dorosłych reprezentowało 109 osób, pokolenie rodziców 180 osób, w tym 101 matek i 79 ojców. Pokolenie dziadków reprezentowane było przez 122 osoby, w tym 55 osób to matki matek, 22 osoby to ojcowie matek, 29 osób to matki ojca i 16 osób to ojcowie ojca.

W rodzinach, które utworzyły grupę badaną wśród młodych dorosłych 73 osoby to kobiety (74,1%), a 36 – to mężczyźni (25,9 %). Średnia wieku w tej grupie wyniosła 24,57 lat. Najliczniejszą podgrupę stanowili badani w wieku pomiędzy 23 a 29 lat (49% osób badanych). Drugą pod względem liczebności grupę stanowiły osoby w wieku pomiędzy 19. a 22. r. życia (38,5% osób badanych). Najmniej liczną podgrupą wśród młodych dorosłych były osoby pomiędzy 30. a 35. rokiem życia (12,5%).

CHARAKTERYSTYKA GRUPY BADANYCH

STAN CYWILNY

Analiza statystyczna stanu cywilnego badanych ukazała istotne różnice pomiędzy pokoleniami w zakresie statusu cywilnego ($p < 0,001$, tab. 5.). Ponadto analiza tego wskaźnika dostarcza interesującego materiału, który może pogłębić zrozumienie roli związków emocjonalnych w rodzinie (zwłaszcza w pokoleniu dziadków).

Przyglądając się stanowi cywilnemu młodych dorosłych, można zauważyć, iż najliczniejszą podgrupę stanowiły osoby samotne, tzw. single – 69,8% (zaznaczony stan cywilny: panna, kawaler). Drugą co do wielkości grupę tworzyli młodzi dorośli, którzy wstąpili w związki małżeńskie (28,3%). Najmniej liczną grupę stanowiły osoby rozwiedzione – 1,9%. W grupie rodziców w zdecydowanej większości badani byli w związku małżeńskim (91% matek i 95% ojców). Pozostali rodzice to w 5% wdowcy lub wdowy. W grupie badanych były rozwiedzione matki. Natomiast nie uczestniczyli w badaniu rozwiedzeni ojcowie. Podobny trend, a nawet silniejszy, można zauważyć w grupie dziadków. Z samej analizy stanu cywilnego badanych w tej grupie widać różnice, które wskazują rolę związków

emocjonalnych w rodzinie. Otóż, babcie w 50% pozostawały w związku małżeńskimi lub były owdowiałe. Natomiast wśród dziadków 94% osób miało żony. Oznacza to, że udział w badaniu wzięli głównie ci dziadkowie, którzy posiadali żony (tab. 1).

Tabela 1

Stan cywilny osób badanych (w %)

Stan cywilny	Panna/ kawaler	Mężatka/ żonaty	Rozwiedziona/ rozwiedziony	Wdowa/wdowiec
	%	%	%	%
Młodzi Dorosli	69,8	28,3	1,9	0
Matka	1	90,5	5,5	3,0
Ojciec		94,9	0	5,1
Matka Matki		54,4	-	45,6
Ojciec Matki		95,5	-	4,5
Matka Ojca		46,8	-	53,2
Ojciec Ojca		93,3	-	6,7

WYKSZTAŁCENIE

W grupie młodych dorosłych przeważały osoby, które określały swój status wykształcenia jako średni (49,4%), a jedna trzecia - jako wyższy (32,2%). W grupie rodziców przeważały osoby z wykształceniem średnim (37%). Kolejną grupę stanowili rodzice, którzy określali swoje wykształcenie jako wyższe lub wyższe niepełne (razem blisko 25%). Najmniej liczne były grupy osób z wykształceniem zawodowym (9%) i podstawowym (ok. 5,5%).

W pokoleniu dziadków natomiast w większości osoby badane miały wykształcenie średnie (20%) i podstawowe (60%). W grupie dziadków - rodzice matek różnili się od rodziców ojców. Charakteryzowali się oni wyższym wykształceniem. Wśród nich zanotowano osoby z wykształceniem wyższym (ojcowie matek 9%, matki matek 1,8%). Nie było takiego statusu wykształcenia wśród rodziców ojca.

Analizując dane zawarte w tabeli nr 2, można zauważyć, że różnica wykształcenia szczególnie dotyczy babć. Tylko 64% z nich miało wykształcenie podstawowe (matki ojców 82%). Natomiast wyższe i średnie 34%. W grupie matek ojców średnie wykształcenie miało tylko 14% badanych. Pomiedzy dziadkami można zauważyć podobną różnicę. Wykształcenie wyższe i średnie miało 57% ojców matek, a 19% ojców ojców, natomiast podstawowe 38% ojców matek i 69% ojców ojców.

Tabela 2

Poziom wykształcenia osób badanych (w %)

Wykształcenie	Wyższe	Średnie	Średnie zawodowe	Zawodowe	Podstawowe	Wyższe niepełne
	%	%	%	%	%	%
Młody Dorosły	30,2	51	5,7	-	-	9,4
Matka	23,2	42,4	11,7	7,1	5	10,1
Ojciec	20,3	36,7	20,3	10,1	6,3	6,3
Matka Matki	1,8	20	12,7	1,8	63,6	3,6
Ojciec Matki	9,5	38,1	9,5	4,8	38,1	82,1
Matka Ojca	-	14,3	-	3,6	82,1	-
Ojciec Ojca	-	12,5	6,3	12,5	68,8	-

Na podstawie analizy powyższej tabeli można także zauważyć, że mężczyźni z pokolenia dziadków są lepiej wykształceni od kobiet w swoim pokoleniu. Sytuacja ta zmieniła się w pokoleniu ich dzieci (rodziców), w którym poziom wykształcenia jest podobny w grupie ojców i matek. Co ciekawe, w grupie młodych dorosłych płeć nie różnicuje poziomu wykształcenia. Testem istotności różnic sprawdzano, czy różnice pomiędzy pokoleniami są istotne statystycznie, czy tylko pozorne. Wyniki analizy statystycznej wskazały istotną różnicę pomiędzy pokoleniami ($p < 0,001$, tab. 5.) w zakresie tej zmiennej. Uzyskany wynik obrazuje zmianę, która nastąpiła w 2. połowie XX wieku. Związana była ona z wyrównywaniem statusu kobiet i mężczyzn oraz podnoszeniem poziomu wykształcenia.

MIEJSCE ZAMIESZKANIA I DORASTANIA

W grupie młodych dorosłych 32,1% osób zamieszkuje w mieście o średniej wielkości (od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców), 22,6% w miasteczkach (od 5 tys. do 50 tys. mieszkańców), 16% w dużych miastach powyżej 100 tys. i 29,2% - na wsi, z tym że 17,9% badanych określa ją jako wieś tradycyjną, natomiast 11,3% - jako wieś o charakterze podmiejskim, sypialnianym. Badani wskazują też, że w podobnych środowiskach dorastali. Wśród osób badanych w chwili badania 34% mieszkało z rodzicami, 54% prowadziło zaś samodzielne gospodarstwo domowe.

W grupie rodziców warto podkreślić, że z punktu widzenia dalszej analizy, rozbieżności pomiędzy miejscem zamieszkania i dorastania. Większość badanych rodziców wskazuje jako miejsce zamieszkania miasteczka (matki 30%, ojcowie 25%) i małe miasta (matki wskazują w 25% a ojcowie w 34% - por. tab. 3). Wieś tradycyjną zamieszkuje 21% badanych rodziców.

Jako miejsce dorastania osoby badane wskazywały w większości wieś tradycyjną (40% matek i 36% ojców) oraz miasto od 5 tys. do 50 tys. mieszkańców (19% matek i 23% ojców – tab. 4.). Zauważone różnice znalazły potwierdzenie w przeprowadzonej analizie statystycznej (por. tab. 5). Wyniki analizy wskazują na istnienie różnic pomiędzy pokoleniami w zakresie miejsca zamieszkania i dorastania. Powyższa różnica obrazuje proces migracji ludności ze wsi do miast, która występowała w drugiej połowie ubiegłego wieku, w związku z sytuacją na rynku pracy i wieloma różnicami w oferowanej jakości życia.

Tabela 3

Zestawienie miejsca zamieszkania osób badanych (w %)

Miejsce zamieszkania	Młodzi Dorosli	Matka	Ojciec	Matka Matki	Ojciec Matki	Matka Ojca	Ojciec Ojca
	%	%	%	%	%	%	%
Duże miasto powyżej 150 tys.	16,0	13	3,8	5,5	0	10,3	0
Miasto 50-150 tys.	32,1	30	25,3	14,5	18,2	31,0	18,8
Miasto 5-50 tys.	22,6	25	34,2	34,5	40,9	20,7	25,0
Wieś podmiejska	11,3	10	13,9	14,5	13,6	3,4	31,3
Wieś tradycyjna	15,1	22	21,5	30,9	27,3	34,5	25,0

Tabela 4

Zestawienie miejsca dorastania osób badanych (w %)

Miejsce zamieszkania	Młodzi Dorosli	Matka	Ojciec	Matka Matki	Ojciec Matki	Matka Ojca	Ojciec Ojca
	%	%	%	%	%	%	%
Duże miasto powyżej 150 tys.	11,7	9,0	6,4	3,7	0	3,4	6,3
Miasto 50-150 tys.	30,1	18,0	21,8	5,6	14,3	6,9	6,3
Miasto 5-50 tys.	29,1	19,0	23,1	16,7	28,6	10,3	6,3
Wieś podmiejska	11,7	12,0	10,3	11,1	14,3	13,8	18,8
Wieś tradycyjna	16,5	40,0	35,9	63,0	42,9	65,5	62,5

Dziadkowie – w większości jako miejsce swego dorastania wskazują wieś tradycyjną (matka matki 63%, ojciec matki 43%, matka ojca 65,5% i ojciec ojca 62,5%). Obecnie jako miejsce swojego zamieszkania wskazują głównie wieś tradycyjną (matka matki 31%, ojciec matki 27%, matka ojca 34,5% i ojciec ojca 25%) oraz miasto od 5 tys. do 50 tys. mieszkańców (matka matki 34,5%, ojciec matki 40,9%, matka ojca 20,7% i ojciec ojca 25%). Warto podkreślenia jest, że około 25% dziadków mieszka ze swoimi dziećmi. Pozostali prowadzą samodzielne gospodarstwa domowe.

Podsumowując, można zauważyć, że przedstawiony obraz miejsc dorastania jest istotnie różny pomiędzy pokoleniami (potwierdza to analiza statystyczna na poziomie $p < 0,001$, tab. 5). Także miejsce zamieszkania wskazywane przez badanych jest różne w każdym pokoleniu ($p < 0,05$).

Tabela 5

Statystyki testu istotności różnic Kruskala-Wallisa pomiędzy pokoleniami dla zmiennych: stan cywilny, poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania i dorastania

	Stan cywilny	Wykształcenie	Miejsce zamieszkania	Miejsce dorastania
Chi-kwadrat	157,679	65,783	7,571	29,584
Df	2	2	2	2
Istotność asymptotyczna	0,000	0,000	0,023	0,000

DZIETNOŚĆ I WIEK URODZENIA PIERWSZEGO DZIECKA¹⁵

Wśród badanych młodych dorosłych 69,7% osób nie miało dzieci, 22,7% miało jedno dziecko, 4,5% – dwoje, a 3,1% – troje dzieci. Większość dzieci urodziła się badanym pomiędzy 23. a 26. rokiem życia. Średni wiek urodzenia się pierwszego dziecka młodemu dorosłemu to końcówka 24. roku życia (por. tab. 6).

W grupie badanych rodziców można zauważyć, że mieli oni dwoje (54%) lub troje (26%) dzieci. Około 10% miało jedno dziecko. W grupie tej pierwsze dziecko rodziło się przed 26. rokiem życia rodzica (80%). Średni wiek urodzenia pierwszego dziecka to początek 24. roku życia w przypadku kobiet i druga połowa 25. roku życia w przypadku mężczyzn.

Analizując tabelę dietyności (tab. 7), można zauważyć, że w pokoleniu dziadków po jednej trzeciej osoby badane miały 2 i 3 dzieci. Inni mieli raczej

¹⁵ Omawiane wyniki w grupie młodych dorosłych dotyczące średniej wieku urodzenia się 1. dziecka dotyczą tylko tej grupy, która podjęła już zadanie rodzicielstwa.

więcej. Tylko ok. 10% miało jedno dziecko. Wśród dziadków większości z nich (59%) pierwsze dziecko urodziło się do 22. roku życia, a do 26. posiadała je już 82%. Analizując zestawienie przedstawione w tabeli 30, można zauważyć różnice wieku pomiędzy kobietami i mężczyznami w tej grupie, w momencie urodzenia się pierwszego dziecka. Kobiety będące teraz babkami rodziły dzieci pomiędzy 21. a 22. rokiem życia. Natomiast dziadkowie byli w tym momencie pomiędzy 24. a 26. rokiem życia. Zauważona różnica związana z wiekiem urodzenia się pierwszego dziecka i płcią potwierdza tradycyjny trend kulturowy związany z doborem partnerów w związku (mężczyzna starszy od kobiety) i dotyczy dwu starszych pokoleń.

Tabela 6

Wiek ukończenia szkoły, rozpoczęcia pracy i urodzenia się 1. dziecka (średnie)¹⁶

Pełniona rola w rodzinie	Wiek ukończenia szkoły	Wiek rozpoczęcia 1. pracy	Wiek urodzenia się 1. dziecka
Młody Dorosły	22,95	20,85	23,71
Matka MD	19,72	20,16	23,43
Ojciec MD	19,85	19,27	24,66
Matka Matki MD	17,06	18,89	21,98
Ojciec Matki MD	18,31	17,93	25,60
Matka Ojca MD	16,41	18,56	22,05
Ojciec Ojca MD	16,92	17,38	24,38

Tabela 7

Dzietność osób badanych (w %)

Liczba dzieci	Młodzi Dorosli	Matka	Ojciec	Matka Matki	Ojciec Matki	Matka Ojca	Ojciec Ojca
	%	%	%	%	%	%	%
0	69,7	0	0	0	0	0	0
1	22,7	10,9	10,1	5,5	13,6	10,3	6,3
2	4,5	59,4	54,4	29,1	31,8	20,7	31,3
3	3,1	24,8	29,1	29,1	27,3	37,9	37,5
4		2,0	3,8	21,8	18,2	6,9	6,3
5		2,0	1,3	7,3	4,5	10,3	12,5
6				5,5	4,5	3,4	6,3
7				1,8		3,4	6,3
8 i więcej						3,4	

¹⁶ Podany w tabelach wiek przeliczono na lata i miesiące z systemu dziesiętnego na kalendarzowy, i tak 20,85 to 20 lat i 10 miesięcy.

Tabela 8

Istotności różnic między grupami w obszarze wieku rozpoczęcia 1. pracy, wieku ukończenia szkoły, liczby posiadanych dzieci i wieku urodzenia się 1. dziecka

	Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
Liczba dzieci	316,059	2	158,029	124,715	0,000
Wiek urodzenia się 1. dziecka	48,395	2	24,197	1,481	0,229
Wiek ukończenia szkoły	1180,824	2	590,412	53,907	0,000
Wiek rozpoczęcia 1. pracy	201,582	2	100,791	6,371	0,002

Tabela 9

Porównania pomiędzy pokoleniami Testem Tukeya w zakresie liczby dzieci

Pokolenie	N	Podzbiór dla alfa = .01		
		1	2	3
Młodzi Dorosli	83	0,35		
Rodzice	178		2,29	
Dziadkowie	122			3,24

Wyniki jednoczynnikowej analizy wariancji średnich pomiędzy wszystkimi grupami wykazały, iż posiadanie określonej liczby dzieci istotnie różnicuje wszystkie pokolenia (tab. 8. i 9.). Statystyczna „średnia” liczba dzieci w grupie młodych dorosłych wynosi niespełna jedna trzecia dziecka. W grupie rodziców ponad dwoje dzieci, a w grupie dziadków ponad troje¹⁷.

Na podstawie analizy wariancji można wnioskować o braku istotnych różnic pomiędzy pokoleniami w czasie urodzenia 1. dziecka. Okazało się, że jeśli badani młodzi dorośli mają dzieci, to wiek rodzica w chwili ich urodzenia jest podobny do średniej wieku starszych pokoleń. Na podstawie tej analizy uzyskano dodatkowe informacje, opisujące mechanizm „przesunięcia” w obserwowanym w życiu syndromie opóźniania. Można przypuszczać, że dotyczy on głównie osób, które nie decydują się na dziecko w okresie wczesnej dorosłości. Te, które podejmują zadanie, jakim jest rodzicielstwo, nie różnią się istotnie wiekiem od swoich rodziców i dziadków.

WIEK UKOŃCZENIA SZKOŁY I PODJĘCIA PIERWSZEJ PRACY

Wśród badanych młodych dorosłych średni wiek ukończenia szkoły to 23. rok życia (por. tab. 6). Większość badanych – 65,1% osób podaje, że pod-

¹⁷ Otrzymane wyniki są niższe niż podawane na stronie GUS. Wskaźnik dzietności w Polsce w 2006 roku wynosił 1,3, średni wiek urodzenia pierwszego dziecka to 26. rok życia.

jęło już stałą pracę zarobkową. Natomiast 34,9% nie miało jeszcze stałej pracy w wyuczonym zawodzie. Te osoby, które rozpoczęły już pracę, zrobiły to w większości pomiędzy 18. a 23. rokiem życia (średnia wieku to 20 lat i 10 miesięcy, tab. 6.). Z przedstawionego opisu widać, że młodzi dorośli w większości wcześniej podejmowali pracę niż kończyli edukację w wybranym zawodzie.

W grupie rodziców wiek ukończenia szkoły to 20. rok życia (19 lat i 9 miesięcy dla matek i 19 lat i 10 miesięcy dla ojców, tab. 6). Natomiast podjęcie pierwszej pracy w wyuczonym zawodzie to przedział pomiędzy 18. a 21. rokiem życia. Większość z nich podaje, że pracowała od 20. roku życia (68% matek podjęło pracę do 20. roku życia, a 77,9% ojców do 21. roku życia). Co ciekawe, 18% matek i 17% ojców podaje, że nie pracowali na stałe w wyuczonym zawodzie (tab. 10). Ich aktywność zawodowa wiązała się z pracą w domu lub własną, nieregularną działalnością (nie związaną z zawodem).

Tabela 10

Zestawienie aktywności zawodowej na przykładzie podjęcia pracy (w %)

Aktywność zawodowa	Młodzi Dorośli	Matka	Ojciec	Matka Matki	Ojciec Matki	Matka Ojca	Ojciec Ojca
	%	%	%	%	%	%	%
Tak	65,1	82,0	86,1	88,9	100	96,6	100
Nie	34,9	18,0	13,9	11,1		3,4	

W grupie badanych dziadków średni wiek ukończenia szkoły mieści się pomiędzy 17. a 19. rokiem życia. Co ciekawe, babcie podejmowały pracę później niż dziadkowie, choć wcześniej kończyły edukację (por. tab. 6.). Średni wiek ukończenia szkoły dla babć to koniec 17. roku życia. Natomiast rozpoczęcie pracy następowało ponad rok później. W przypadku dziadków podjęcie pracy następowało zaraz po lub nawet w trakcie kończenia nauki. Do 21. roku życia 85% dziadków podjęło pracę, do 20. roku życia 80% babć (tab. 10). W tej grupie, co charakterystyczne, tylko babcie wskazywały na brak aktywności zawodowej w ciągu życia rozumianej jako praca zarobkowa poza domem (11% matki matek, 3,4% matki ojców).

W tabeli 6, obok wieku ukończenia szkoły i rozpoczęcia pierwszej pracy w wyuczonym zawodzie, zestawiono wiek urodzenia się osobom badanym pierwszego dziecka. Porównanie wieku tych trzech zdarzeń pomiędzy pokoleniami nasuwa spostrzeżenie, iż istnieje różnica w tempie ich podejmowania. Młodzi dorośli podejmują pracę wcześniej niż kończą edukację. Po podjęciu pracy podejmują rodzicielstwo (dotyczy tylko tych, którzy je podjęli w tym czasie) po około dwóch latach. Matki kończyły szkołę, podejmo-

wwały pracę, i po około 3 latach podejmowały rodzicielstwo. U ojców natomiast schemat opisywanych zdarzeń następował podobnie jak u młodych dorosłych, z tym że czas pomiędzy podjęciem pracy a podjęciem rodzicielstwa wynosił około 5 lat.

Różnice dotyczące pokolenia dziadków wyraźnie pokazują dwie ścieżki realizacji zdarzeń: żeńską i męską. Powyżej wspomniano już o różnicy pomiędzy babciami a dziadkami w czasie pomiędzy ukończeniem szkoły a podjęciem pracy. Babcie szybciej kończyły edukację, ale później podejmowały pracę (dotyczy tylko tych, które podjęły aktywność zawodową). Dopiero po około 2 - 3 latach podejmowały rolę rodzicielską. Nasuwa się zatem pytanie o rodzaj aktywności dominującej w tym czasie w życiu młodych wówczas babć?

Wśród dziadków rysuje się podobny schemat realizacji tej sekwencji zdarzeń jak w podgrupie ojców, z tym że okres od podjęcia pracy do podjęcia rodzicielstwa wynosił od 5 do 7 lat.

W wyniku przedstawionego opisu rodzi się refleksja o przedstawionej sekwencji zdarzeń. Widać różnice pomiędzy pokoleniami w czasie podejmowania wybranych zadań oraz różnicę warunkowaną płcią, która nie dotyczy najmłodszego pokolenia. Nasuwa się także spostrzeżenie, iż gdyby wziąć pod uwagę długość czasu, który mija od podjęcia pracy do podjęcia zadania, jakim jest rodzicielstwo, to jest on podobny i wynosi około 2-3 lata w podgrupie kobiet i 5-7 u mężczyzn w starszych pokoleniach, natomiast w najmłodszym wynosi 2 lata. Z tego punktu widzenia można mówić o specyficznym syndromie przyspieszania, związanym z wydłużeniem czasu edukacji i późniejszym podjęciem pracy.

Analizując powyższe zmienne, zauważono różnicę, istotną statystycznie, pomiędzy pokoleniem młodych dorosłych i dziadków, dotyczącą czasu podjęcia pracy i wieku ukończenia szkoły ($\lambda = 0,01$, tab. 8.). Ponadto odnotowano związek we wszystkich pokoleniach pomiędzy liczbą dzieci a wiekiem rozpoczęcia aktywności zawodowej: im większą liczbę dzieci mają badani, tym wcześniej rozpoczęli oni pracę zawodową ($r = -0,25$ i $p < 0,001$, korelacja r-Pearsona).

OCZEKIWANA LICZBA DZIECI

Zauważono, że pomiędzy grupami badanymi nie istnieją różnice istotne statystycznie, dotyczące oczekiwanej liczby dzieci ($df=2$, $F=0,131$, $\alpha=0,871$, tab. 11). Bez względu na przynależność do pokolenia, oczekiwano urodzenia się 2 dzieci młodym dorosłym. Narodziny kolejnego dziecka lokowano pomiędzy 28 i pół (dziadkowie i rodzice) a 30 i 8 miesięcy w grupie młodych dorosłych.

Tabela 11

Oczekiwana liczba dzieci w grupie badanych (średnie)

	Młodzi Dorośli	Rodzice	Dziadkowie
Liczba dzieci	2,09	2,19	2,09

Wyniki pokazują, że średnie pokolenie jest najbardziej „prodziętne” (2,8) i najwcześniej oczekuje urodzenia się 1. dziecka w rodzinie (28 lat i 11 i pół miesiąca). Natomiast dziadkowie i młodzi dorośli mają bardzo zbliżone średnie dotyczące zarówno wieku, jak i liczby dzieci. Obraz zbieżności pomiędzy młodymi dorosłymi i ich dziadkami może wskazywać na przyjmowanie przez nich tendencji, które spostrzegają w świecie współczesnym. Co ciekawe, uzyskany oczekiwany wiek młodego dorosłego w momencie urodzenia pierwszego dziecka (27 rok życia) jest wyższy niż realny, podawany przez GUS¹⁸ (25,9 w 2008 roku), natomiast ilość dzieci jest wyższa niż średnia krajowa.

OCZEKIWANY CZAS WYDARZEŃ

Wyniki badań oczekiwań dotyczących czasu realizacji zadań rozwojowych wskazują występowanie zgodności między pokoleniami w odniesieniu do wieku młodego dorosłego w momencie: **ukończenia szkoły, urodzenia kolejnego dziecka, uzyskania stabilizacji zawodowej i materialnej** (tab. 12.). Grupy różniły się oczekiwanym wiekiem młodego dorosłego w momencie: **wyboru partnera życiowego, urodzeniem pierwszego dziecka oraz rozpoczęcia pierwszej pracy.**

Tabela 12

Oczekiwany wiek realizowania zdań przez Młodego Dorosłego w trzech pokoleniach

Oczekiwany wiek	Młodzi Dorośli	Rodzice	Dziadkowie	Istotność różnic
Ukończenia szkoły	24,52	24,13	24,06	0,486
Rozpoczęcia 1. pracy	22,20	23,29	23,01	0,018
Uzyskania stabilizacji zawodowej	27,65	27,45	27,49	0,896
Uzyskania stabilizacji materialnej	28,43	29,16	29,22	0,375
Znalezienia partnera życiowego	23,52	24,81	23,65	0,001
Urodzenia 1. dziecka	27,29	27,06	26,16	0,015
Urodzenia kolejnego dziecka	30,34	29,50	29,12	0,097

¹⁸ GUS (2008), *Koniunktura gospodarcza - usługi i handel*, Portal internetowy Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie: pobrano; 26.02.2010 www.stat.gov.pl/gus/45_1387_PLK_HTML.htm.

W grupie młodych dorosłych wiek oczekiwanego **wyboru partnera życiowego** wynosił 23 i pół roku, w grupie rodziców 24 lata i 10 miesięcy, a w grupie dziadków 23 lata i osiem miesięcy. Analizy statystyczne wykazały istotną różnicę na poziomie $\lambda = 0,01$ pomiędzy grupą rodziców a młodych dorosłych w tym obszarze (tab. 13). Wyniki te potwierdzają tendencję (zwłaszcza młodych dorosłych) do odraczania momentu podejmowania zadań rozwojowych z okresu wczesnej dorosłości. Zostało to już wcześniej ujawnione w innych badaniach – H. Liberskiej¹⁹ oraz J.J. Arnett²⁰.

Odnośnie do oczekiwań **wieku młodego dorosłego w momencie urodzenia pierwszego dziecka** różnice odnotowano pomiędzy dziadkami a młodymi dorosłymi (tab. 13, $\lambda = 0,05$). Dziadkowie oczekiwali urodzenia 1. dziecka w rodzinie prokreacji wnuczki lub wnuka około rok wcześniej niż pozostałe osoby w rodzinie.

Natomiast oczekiwania odnośnie do wieku **rozpoczęcia 1. pracy** przez młodych dorosłych różniły się na poziomie $\lambda = 0,05$ w grupie rodziców i młodych dorosłych. Rodzice zatem oczekiwali późniejszego rozpoczęcia pracy zawodowej przez młodych dorosłych.

Tabela 13

Porównania wielokrotne post hoc dla oczekiwanego wieku Młodego Dorosłego w momencie znalezienia partnera życiowego i urodzenia 1. dziecka

Porównania	N	Podzbiór dla alfa = 0.01 oczekiwany wiek młodego dorosłego w momencie znalezienia partnera ży- ciowego		Podzbiór dla alfa = 0.05 oczekiwany wiek młodego dorosłego w momencie urodzenia 1. dziecka	
		1	2	1	2
Młodzi Dorosli	101	23,52			27,29
Dziadkowie	119	23,65	23,65	26,16	
Rodzice	172		24,81	27,06	27,06

Prezentowany obraz mógłby wskazywać na to, że odnośnie do oczekiwanego czasu **urodzenia 1. dziecka** młodemu dorosłemu rodzice i dziadkowie mogą być źródłem nacisków społecznych, ukierunkowanych na przyspieszenie realizacji tego zadania. Natomiast w kwestii **czasu rozpoczęcia 1. pracy i wyboru partnera życiowego** rodzice jawią się jako źródło nacisków hamujących działanie młodych dorosłych. Przyglądając się oczekiwanej kolejności podejmowania zadań, można zauważyć, że różni się ona

¹⁹ H. Liberska, *Orientacja przyszłościowa młodzieży a jej środowisko rodzinne*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, 2006, tom XVII, s. 65-82.

²⁰ J.J. Arnett, *Emerging Adulthood: The Winding Road from Late Teens through the Twenties*, University Press, Oxford 2004.

od opisywanej wcześniej. Nie jest zgodna z normatywną kolejnością proponowaną przez R. Hogana²¹. Młodzi dorośli i ich dziadkowie oczekują najpierw podjęcia pracy i znalezienia partnera życiowego, a potem dopiero ukończenia szkoły. Ich oczekiwania różnią się od sekwencji Hogana tym, że oni najpierw wskazywali ukończenie szkoły, rozpoczęcie pracy, a jako ostatnie z tej sekwencji znalezienie partnera życiowego. Różnica ta wskazuje na różnice pomiędzy normatywną kolejnością realizowania zadań rozwojowych a ich oczekiwaną realizacją.

Analizując uzyskany obraz oczekiwań wobec przyszłości ze względu na pełnione role rodzinne, zobaczyć można, że matki, ojcowie, matki ojców i ojcowie matek oczekują realizacji zadań zgodnej z logiką: praca, ukończenie szkoły, znalezienie partnera. Natomiast młodzi dorośli, matki matek i ojcowie ojców oczekują wcześniej znalezienia partnera niż ukończenia szkoły. W obu grupach natomiast ukończenie szkoły oczekiwane jest później niż rozpoczęcie pracy. Zależność ta wynikać może ze specyfiki osób badanych (głównie studenci zaoczeni) oraz świadomości istnienia trendu związanego z podejmowaniem pracy przed ukończeniem szkoły i konieczności doskonalenia się i podnoszenia kwalifikacji zawodowych na długo po jej zakończeniu (tab. 14).

Tabela 14

Oczekiwana kolejność realizacji poszczególnych zadań przez Młodego Dorosłego

Młodzi Dorośli Matka Matki Ojciec Ojca	Matka	Ojciec, Ojciec Matki, Matka Ojca
rozpoczęcie 1. pracy		
znalezienie partnera życiowego	ukończenie szkoły	
ukończenie szkoły	znalezienie partnera życiowego	
urodzenie 1. dziecka		
uzyskanie stabilizacji zawodowej		
uzyskanie stabilizacji materialnej		wiek urodzenia się kolejnego dziecka
wiek urodzenia się kolejnego dziecka		uzyskanie stabilizacji materialnej

Kolejne ciekawe spostrzeżenie daje analiza oczekiwanego czasu narodzenia się pierwszego i kolejnego dziecka. Pierwsze dziecko oczekiwane jest zgodnie zaraz po znalezieniu partnera życiowego i rozpoczęciu pierwszej pracy. Natomiast kolejnego ojcowie, ich matki i ojcowie matek oczekują wcześniej niż uzyskania stabilizacji materialnej. Pozostali (młodzi dorośli,

²¹ R. Hogan, [w:] H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Zysk i s-ka, Poznań 2004.

matki, matki matek i ojcowie ojców) oczekują go po uzyskaniu stabilizacji materialnej. Na tej podstawie można poszukiwać różnic w percepcji rodzicielstwa. W jednej z grup jawi się ono jako tradycyjny „utrwalacz związku” na drodze do stabilizacji, a w drugiej raczej jako efekt osiągniętego dobrostanu. Piszą o tym szerzej inni badacze, m.in. H. Bee²² oraz M. Matuszewska²³.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW

Uzyskane wyniki obrazują nie tylko zmiany biografii indywidualnej i oczekiwanego czasu wydarzeń między pokoleniami, ale także obszar ich zgodności. Wyniki uzyskane w pokoleniu rodziców wskazują tę grupę jako najbardziej podobną do pozostałych. Różnice między pokoleniami dotyczyły głównie dziadków i młodych dorosłych. Obszary podobieństw przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15

Obszary podobieństw uzyskanych w badaniu (*dotyczy tylko tych Młodych Dorosłych, którzy mieli dzieci)

Obszar zmiennych	Pełna zgodność między pokoleniami	Różnice między skrajnymi pokoleniami	Brak zgodności między pokoleniami
Dane biograficzne	wiek urodzenia się 1. dziecka*	wiek rozpoczęcia 1. pracy	- liczba dzieci - miejsce dorastania i zamieszkania - poziom wykształcenia - stan cywilny
Doświadczenie oczekiwane	- wiek urodzenia kolejnego dziecka - wiek osiągnięcia stabilizacji materialnej i zawodowej	- wiek znalezienia partnera życiowego - wiek urodzenia 1. dziecka	

Obraz młodych dorosłych wynikający z badań wskazuje, że są to osoby zamieszkujące głównie w środowisku miejskim, o średnim poziomie wy-

²² H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Zysk i s-ka, Poznań 2004.

²³ M. Matuszewska, *Zmiany rozwojowe młodych dorosłych w kontekście pełnienia ról rodzinnych*, „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej”, 1993, t. 1, nr 1, s. 49-58.

kształcenia i przeciętnym statusie ekonomicznym. W większości nie posiadają one dzieci. W grupie tej można zauważyć, że większość osób podjęło już realizację zadań wczesnej dorosłości, takich jak: usamodzielnienie finansowe i mieszkaniowe. Natomiast zdecydowana mniejszość badanych młodych dorosłych realizowała zadania związane z podjęciem zobowiązań małżeńskich i odpowiedzialności rodzicielskiej. Analiza aktywności młodych dorosłych ukazała stopień zaangażowania w podstawowe obszary życia (realizowane zadania i przyjmowane role) kulturowo przypisane do okresu wczesnej dorosłości.

W badanych rodzinach pomiędzy pokoleniami odnotowano różnicę w czasie ukończenia szkoły i rozpoczęcia pierwszej pracy – jest on późniejszy w pokoleniu młodych dorosłych niż w pokoleniu dziadków. Pomędzy wszystkimi pokoleniami zauważono różnicę dotyczącą: poziomu wykształcenia, stanu cywilnego, miejsca zamieszkania i miejsca dorastania oraz liczby dzieci. W każdym wypadku największe różnice dotyczyły pokoleń skrajnych w rodzinie, czyli dziadków i młodych dorosłych. Rezultat ten może stanowić przyczynek do wnioskowania o raczej ewolucyjnym obrazie charakteru przemian transmitowanych doświadczeń w eksplorowanych obszarach.

Inna istotna statystycznie różnica pomiędzy badanymi dotyczy roli płci w grupie młodych dorosłych. Nie zaobserwowano istotnej różnicy wieku pomiędzy kobietami a mężczyznami w momencie urodzenia się pierwszego dziecka ani ukończenia szkoły czy podejmowania pierwszej pracy, która dostrzegana jest w innych badanych grupach. Zmiana ta może być związana ze zmianą modelu tworzenia związku – w tradycyjnym modelu mężczyzna powinien być starszy od kobiety, małżeństwo było zawierane na całe życie, stąd brak rozwodów w najstarszym pokoleniu.

Odnotowane różnice pomiędzy badanymi pokoleniami, które świadczą o wyraźnych asynchroniach pomiędzy pokoleniami w obszarach dotyczących czasu ukończenia szkoły, rozpoczęcia aktywności zawodowej, poziomu wykształcenia, miejsca zamieszkania i dorastania, potwierdziły przyjęte założenie o przynależności osób badanych do trzech różnych pokoleń²⁴. Zatem osoby badane różni nie tylko wiek kalendarzowy i biologiczny, ale i społeczny²⁵. Potwierdza to opisywany np. przez H. Bee²⁶ efekt kohorty we wszystkich pokoleniach. Pojawia się zatem wniosek, aby w badaniach nad

²⁴ Ze względu na charakter zmian systemowych (społecznych, politycznych i gospodarczych) są to pokolenia, które różnią się doświadczeniami związanymi ze zmianą kontekstu rozwojowego o randze wydarzeń historycznych.

²⁵ J. Trempała., *Modele rozwoju psychicznego – czas i zmiana*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej. Bydgoszcz 2000.

²⁶ H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Zysk i s-ka, Poznań 2004.

rozwojem w przekształcającym się kontekście ekologicznym rozważać temat następstwa i rozróżniania pokoleń w różnych aspektach: psychicznym, społecznym, fizycznym, historycznym – tak jak proponują H. Liberska²⁷ i I. Janicka²⁸.

Pokoleniu rodziców można przypisać rolę ogniwa na ewolucyjnej drodze zmian. Ich rolą byłoby dbanie o stabilizację w ilości i jakości zmian oraz ich modelowanie. Patrząc z drugiej strony, reprezentantom kohorty rodziców łatwiej opisać, zrozumieć i podzielać niektóre preferencje, postawy, oczekiwania i wybory zarówno młodych Polaków, jak i dziadków. Można uznać, że obrazuje to możliwość pełnienia roli łącznika pomiędzy pozostałymi pokoleniami. Rola ta obejmowałaby jednak nie tylko tolerancję odmiennych zachowań, ale także stwarzanie warunków do realizacji odmiennych zadań młodszemu pokoleniu. Następstwa tego procesu dotyczyłyby głównie zachowań, które następnemu młodemu pokoleniu przyjdzie realizować i utrzymywać w przyszłości. Jest to zgodne z tezą M. Mead²⁹, która taką rolę przypisywała pokoleniu dorosłych w kulturze konfiguracywnej oraz z przyjętą tezą dotyczącą transmisji międzypokoleniowej, która zakłada, że kluczową rolę pełni w niej proces socjalizacji; tak twierdzą inne badaczki tego zagadnienia: M. Ziemska³⁰ i T. Rostowska³¹.

PODSUMOWANIE

W prezentowanym studium poszukiwano nie tylko obszarów zmian, ale i zakresu podobieństw występujących między pokoleniami w rodzinie. Wyróżnione do analizy obszary możliwych różnic międzypokoleniowych obejmowały: stan cywilny, poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania, aktywność zawodową, liczbę dzieci oraz oczekiwany wiek młodego dorosłego w momencie realizowania podstawowych zadań wczesnej dorosłości, takich jak: rozpoczęcie pracy, urodzenie dziecka. Przebadano 411 osób ze 109 rodzin.

Rozpoznane obszary różnic między wszystkimi pokoleniami dotyczyły poziomu wykształcenia, posiadanej liczby dzieci, miejsca zamieszkania. Przedstawiciele trzech pokoleń byli zgodni w oczekiwanym czasie urodze-

²⁷ H. Liberska, Wykład: *Perspektywy temporalne współczesnej młodzieży – przeobrażenia, konteksty*. XVIII Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, 14-16.06, Wrocław 2009.

²⁸ I. Janicka, *Kohabitacja a małżeństwo w perspektywie psychologicznej*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2006.

²⁹ M. Mead, *Kultura i tożsamość*, PWN, Warszawa 1978.

³⁰ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1975.

³¹ T. Rostowska, *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.

nia 1. dziecka i uzyskania stabilizacji zawodowej. Zauważone podobieństwa i różnice nie tylko ukazują występowanie odrębności międzypokoleniowej, ale także dostarczają podstawy do poszukiwań i rozpoznania wskaźników zmian w kulturze lub wskaźników jej stabilizacji.

LITERATURA

- Arnett J.J. (2004), *Emerging Adulthood: The Winding Road from Late Teens through the Twenties*, University Press, Oxford
- Arnett J. J. (2007), *The long and leisurely route: Coming of age in Europe today*. *Current History*, March, p.130-136. <http://www.jeffreyarnett.com/articles.htm>
- Bauman Z. (1996), *Etyka ponowoczesna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Bee H. (2004), *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Zysk i s-ka, Poznań
- Giddens A. (2001), *Nowoczesność i tożsamość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- GUS (2007), Portal internetowy Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie. pobrano; 26.02.2010 www.stat.gov.pl/gus/ludnosc
- GUS (2008), *Koniunktura gospodarcza – usługi i handel*, Portal internetowy Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie. pobrano; 26.02.2010 www.stat.gov.pl/gus/45_1387_PLK_HTML.htm
- GUS (2009), *Struktura ludności Polski*, Portal internetowy Głównego Urzędu Statystycznego pobrano; 26.02.2010 www.stat.gov.pl/gus/ludnosc_PLK_HTML.htm
- Janicka I. (2006), *Kohabitacja a małżeństwo w perspektywie psychologicznej*. Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Krzysztofek K., Szczepański M. (2002), *Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo UŚ, Katowice
- Levinson P.J. (1978), *The Seasons of a Man's life*, Ed. Knopf, New York
- Liberska H. (2004), *Perspektywy temporalne młodzieży. Wybrane uwarunkowania*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Liberska H. (2006), *Orientacja przyszłościowa młodzieży a jej środowisko rodzinne*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, tom XVII
- Liberska H. (2009), Wykład: *Perspektywy temporalne współczesnej młodzieży – przeobrażenia, konteksty*. XVIII Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, 14-16.06. 2009, Wrocław
- Linton R. (2002), *Kulturowe podstawy osobowości*, PWN, Warszawa
- Matuszewska M. (1993), *Zmiany rozwojowe młodych dorosłych w kontekście pełnienia ról rodzinnych*. „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej”, t 1, nr 1
- McGoldrick M., Carter B. (1989), *The changing family life cycle. A framework for Family therapy*. Allyn & Bacon, Boston
- Mead M. (1978), *Kultura i tożsamość*, PWN, Warszawa
- Obuchowski K. (1993), *Człowiek intencjonalny*, PWN, Warszawa
- Obuchowski K. (2000), *Galaktyka potrzeb*. Zysk i s-ka, Poznań
- Pervin L.A. (2002), *Psychologia osobowości*, GWP, Gdańsk
- Rostowska T. (1995), *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
- Sunker H. (2007), *Everyday Life, Social Change, and Cultural Revolution – Henri Lefebvre's Heritage*. Referat ogłoszony na Międzynarodowej Konferencji *Change and Resistance* 15-17.06, Gdańsk

- Trempała J. (2000), *Modele rozwoju psychicznego – czas i zmiana*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz
- Tyszkowa M. (1988), *Rozwój psychiczny jednostki jako proces strukturalizacji i restrukturalizacji doświadczenia* [w:] M. Tyszkowa (red.), *Rozwój człowieka w ciągu życia*, PWN, Warszawa
- Tyszkowa M. Przetacznik-Gierowska M., (1996), *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, [w:] M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa
- Ziemska M. (1975), *Rodzina a osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa

CHANGES IN THE REALIZATION OF DEVELOPMENTAL TASKS OF EARLY
ADULTHOOD IN THREE GENERATIONS OF ADULT POLES
(IN TERMS OF BIOGRAPHICAL DATA AND EXPECTED EXPERIENCE)

Summary

In the presented study not only the area of changes was being searched but also the scope of similarities occurring within generations. The areas of possible intergenerational differences that were taken into consideration in the analysis, included: marital status, level of education, place of residence, professional activity, number of children and expected age of a young adult to realize the most primary tasks characteristic for early adulthood, for instance starting to work or having a child. In the research participated 411 people from 109 families.

Recognised areas of differences among all generations concerned the level of education, number of children and place of residence. The answers of the representatives of the three generations were the same as to the expected time of having the first child and gaining professional stabilisation. The similarities and differences that were noticed show not only the intergenerational distinction but also give the base as to the search and recognition of culture change or stabilisation indicators.